

TOPÇUBAŞOV BEYNƏLXALQ ARBİTRAJI

İDDİAÇI MEMORANDUMU

İddiaçı tərəf “ OMEX ENERGY BVI” Şirkəti

“Müqavilənin əsl mənası sözlərlə deyil, onların arxasında gizlənən niyyətlə ölçülür.”

— JAN JAK RUSSO

8İ

05.04.2025

MÜNDƏRİCAT

Faktların təqdimatı	5
Arqumentlərin xülasəsi	6
Arqumentlər	7
I. Mübahisəyə yalnız Bakı şəhərində yerləşən Arbitrajda baxıla bilər.	7
A. Sazişdəki arbitraj qeyd-şərti və tənzimləyici qanunlar Tribunalı lazımı səlahiyyətlə təmin edir.	7
B. Arbitraj qeyd-şərti Arkadiya Respublikasının suveren immunitetindən istifadə imkanlarını məhdudlaşdırır.	8
II. Cavabdeh Sazişin tərkib hissəsi kimi qəbul edilən və HPBS-nin icrası zamanı tətbiq olunmalı olan müddəalara zidd davranmışdır.	9
A. Cavabdehin sonrakı mövqedə dəyişiklik etməsi estoppel prinsipinə zidd olaraq İddiaçı üçün ədalətsiz nəticələr doğurmuş və iqtisadi mənafeyinə ciddi ziyan vurmuşdur.	9
B. Çətinlik prinsipinə istinadən layihənin gözlənilməz dəyişikliklərə uyğunlaşmasını təmin etmək üçün İddiaçının “Implied terms” təklifi Cavabdeh tərəfindən qəbul edilməmişdir.	11
III. Cavabdeh HPBS-nin maddələrini əsassız olaraq pozmuşdur.	12
A. Pandemiyanın fors-major hal hesab edilmədən Cavabdeh tərəfindən İddiaçının öhdəliklərini yerinə yetirməməsinə görə Sazişin birtərəfli şəkildə ləğv edilməsi hüquqaziddir.	12
B. Pandemiyanın fors-major hal sayılmadığı təqdirdə belə, Cavabdeh müqaviləni birtərəfli ləğv edə bilməz.	13
C. İddiaçı tərəfindən əhəmiyyətli pozuntu törədilmədiyi üçün Cavabdeh tərəfdən sazişin birtərəfli ləğvi hüquqaziddir.	14
IV. Sazişin birtərəfli ləğvi və Cavabdehin İddiaçıya qarşı vicdansız davranışları İddiaçının sərmayəsinin dolaylı müsadirəsinə səbəb olmuşdur.	16
A. Savalan yatağına qoyulmuş investisiyaya görə İddiaçıya kompensasiya ödənilməlidir.	18
B. İddiaçıya uğradığı zərər və əldən çıxmış fayda üçün Cavabdeh tərəfindən təzminat ödənilməlidir.	19
Arbitraja müraciət	21

İstifadə olunmuş mənbələr

I. Milli qanunvericilik

1. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, 1999 (5.3; 16.1; 21; 390.1; 419.2; 421.1; 422.1; 425.2; 443.1; 443.4; 448.4; 560.2; 560.3.4; 1097)
2. “Arbitraj haqqında” AR Qanunu, 2023 mad.17.1
3. “Xarici investiyaların qorunması haqqında” AR Qanunu, 1992 (9: 13; 14)
4. “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” AR Qanunu, 2022 (18.1; 18.2)
5. “M.Şükürovun şikayəti üzrə AR Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 18 iyul 2022-ci il tarixli qərarının AR Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” AR Konstitusiya Məhkəməsinin Plenum Qərarı
6. “Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” AR Konstitusiya Məhkəməsinin Plenum Qərarı

II. Beynəlxalq mənbələr

1. “Xarici arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi haqqında” BMT-nin 1958-ci il 10 iyun tarixli Nyu-York Konvensiyası (2.1; 2.2; 2.3)
2. “Müqavilələr hüququ haqqında” Vyana Konvensiyası, 1969 mad.31
3. “Enerji Xartiyası Müqaviləsi”, mad.10
4. “Dövlətlərin və Onların Əmlakının Yurisdiksiya İmmunitetinə dair” Birləşmiş Millətlər Konvensiyası mad.17
5. Beynəlxalq Kommersiya Müqavilələrinin UNIDROIT Prinsipləri, 2016 (1.7; 1.8; 2.1.15; 6.2.2; 6.2.3; 7.4.1; 7.4.2)
6. ICC Arbitraj qaydaları, 2021 mad. 6.9
7. “High Trees House Ltd v. Central London Property Trust Ltd” işi 1947
8. “Hughes v. Metropolitan Railway Co” işi 1877
9. SULAMERICA CIA NACIONAL DE SEGUROS S.A. v. ENESA ENGENHARIA S.A 2012
10. “Republic of the Philippines” işi 2002
11. “BP Refinery (Westernport) Pty Ltd v. Shire of Hastings” işi 1977
12. “Pacific Collective LLC v. ExxonMobil Oil Corp. 2021 – Kaliforniya dairə məhkəməsinin qərarı
13. ICC 2020 Force-Majoure and Hardship Clause 2020
14. Şimali Amerika Azad Ticarət Razılaşmasının (NAFTA), 1992 mad.1110
15. Interim Award in ICC case No. 7929 of 1995

III. Doktrinal mənbələr

1. İ.Əsgərov, AR Mülki Məcəlləsinin elmi-praktiki kommentariyası, I cild (2014)
2. Beynəlxalq Kommersiya Müqavilələrinin UNIDROIT Prinsiplərinin Kommentariyası (2022)
3. Sabir Allahverdiyev, “Beynəlxalq Xüsusi Hüquq” dərslik (2007)
4. Etibar Əliyev “Dövlət Beynəlxalq İqtisadi Hüququn əsas subyekti qismində” (2010)
5. “International Business Law and Lex Mercatoria” T.M.C Asser Instituut – The Hague 1992
6. “International Commercial Arbitration” 3rd edition – Gary Born

Faktların təqdimatı

1. İddiaçı Omex Energy BVI və Cavabdeh Arkadiya Respublikasının Dövlət Enerji Şirkəti arasında 1 avqust 2015-ci ildə Savalan yatağının bərpası üçün “İyirmi beş illik bərpa və hasilatın pay bölgüsünə dair” (HPBS) Saziş imzalanmışdır.
2. HPBS çərçivəsində İddiaçı Yatağın modernləşdirilməsi, istehsal həcmnin artırılması və əhəmiyyətli istehsal hədəflərinə çatmaqla bağlı öhdəliklər qəbul etmişdir. Cavabdeh isə öz növbəsində İddiaçıya yataq, mövcud quyular, qurğular və avadanlıqlar üzərində müstəsna hüquqlar vermişdir.
3. Razılaşdırılmış plana uyğun olaraq işləri görməyə başlayan İddiaçı obyektiv səbəblərdən HPBS üzrə nəzərdə tutulan hədəfə tam çatma bilməsə də, Sazişin əsas məqsədini rəhbər götürməklə hasilatın azalmasının qarşısı alınmış və əhəmiyyətli artıma nail olunmuşdur.
4. İddiaçı planda nəzərdə tutulan proqnozlara çatsa da, sonradan yaranan bir sıra gözlənilməz problemlər layihənin gəlirliliyinə kəskin təsir etmişdir. Həmçinin Arkadiya qanunvericiliyində ekoloji qaydaların sərtləşdirilməsi, ixtisaslı işçi qüvvəsi üçün minimal kvotanın artırılması, hasilat üsulları üçün mürəkkəb icazə prosedurlarının tətbiqi və “Argus” sisteminin köhnəlmiş yataq infrastrukturuna inteqrasiyası İddiaçının xərclərini xeyli artırmışdır. İddiaçının yaranmış 20 milyon dollarlıq xərcini Cavabdeh ödəməkdən imtina etmişdir.
5. HPBS-nin 14-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş Yerli bazar nefti ilə bağlı mübahisə yarandığı üçün İddiaçı bu müddəanın yenidən müzakirə edilməsini təklif etmiş, lakin Cavabdeh təklifi qəbul etməyərək bu məsələ ilə bağlı çatışmazlıqlara görə İddiaçıya bir neçə dəfə cərimə tətbiq etmişdir.
6. Bir sıra obyektiv səbəblərdən maliyyə gərginliyi ilə üzləşən İddiaçı Cavabdeh tərəflə yaranmış mübahisələri həll etmək üçün görüş keçirmiş, lakin danışıqlar nəticəsiz qalmışdır.
7. İddiaçı pandemiya səbəbindən öhdəliklərini tam icra edə bilmədiyini bildirərək HPBS-nin fors-major maddəsinə istinad etmişdir. Cavabdeh bu arqumentlə razılaşmadıqda İddiaçı bildirmişdir ki, hətta mövcud vəziyyət fors-major hal kimi qiymətləndirilməsə belə, çətinlik prinsipi İddiaçının məsuliyyətini istisna etməli və ya tərəflər dəyişən şəraitə uyğunlaşmaq üçün Sazişi yenidən müzakirə etməlidirlər. İddiaçının müəyyən təkliflərinə baxmayaraq tərəflər arasında razılaşma əldə olunmamışdır.
8. Maliyyə çətinliyi ilə üzləşən İddiaçı əlavə maliyyə mənbələri əldə etmək məqsədilə müxtəlif alternativləri nəzərdən keçirmiş, lakin bu cəhdlər nəticəsiz qalmışdır. 16 mart 2023-cü ildə Cavabdeh bir sıra çatışmazlıqları əsas gətirərək İddiaçıya defolt bildiriş göndərmişdir. Cavabdehin başqa bir operatorla danışıqlar apardığını müəyyən edən İddiaçı xoşniyyətli danışıqlara başlamağı təklif etsə və öz etirazlarını bildirsə də, Cavabdeh bunları qəbul etməmiş və 20 iyun 2023-cü il tarixində Sazişi birtərəfli qaydada ləğv etmişdir.
9. 30 may 2024-cü il tarixində İddiaçı Cavabdehə qarşı arbitraj iddiası qaldıraraq Arbitraja müraciət etmişdir.

Arqumentlərin xülasəsi

- I. Mübahisəyə yalnız Bakı şəhərində yerləşən arbitrajda baxıla bilər.
- II. Cavabdeh Sazişin tərkib hissəsi olan və HBPS-nin icrasında tətbiq edilməli olan müddəalara zidd davranmışdır.
- III. Pandemiyanın fors-major hal hesab edilmədən iddiaçının öhdəliklərini yerinə yetirməməsinə görə Sazişin birtərəfli ləğvi hüquqaziddir.
- IV. İddiaçı tərəfindən əhəmiyyətli pozuntu törədilmədiyi üçün Sazişin birtərəfli ləğvi hüquqaziddir.
- V. Sazişin birtərəfli ləğvi və Cavabdehin vicdansız davranışları İddiaçının sərmayəsinin dolayı müsadirəsinə səbəb olmuşdur.
- VI. Savalan yatağına qoyulmuş investisiyaya görə İddiaçıya təzminat ödənilməlidir.
- VII. İddiaçıya uğradığı zərər və əldən çıxmış fayda üçün Cavabdeh tərəfindən kompensasiya ödənilməlidir.

Arqumentlər

I. Mübahisəyə yalnız Bakı şəhərində yerləşən arbitrajda baxıla bilər.

A. Sazişdəki arbitraj qeyd-şərti və tənzimləyici qanunlar Tribunalı lazımi səlahiyyətlə təmin edir.

Bağlanmış sazişin hüquqa zidd ləğvi ilə bağlı İddiaçı və Cavabdeh arasında mübahisə yaranmışdır. Yaranan mübahisəyə hazırkı arbitraj tribunalı tərəfindən baxılmalıdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının (bundan sonra – AR) “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” qanunun 15.1-ci maddəsi dövlət orqanları və yerli özünüidarəetmə orqanları ilə investorlar arasında investisiya fəaliyyəti ilə əlaqədar mübahisələrin tərəflərin qarşılıqlı razılaşması əsasında məhkəmədən kənar digər yollarla həll edilməsinə icazə verir. Bu halda, dövlət və ya həmin dövlətə məxsus fiziki və hüquqi şəxslər beynəlxalq xüsusi hüquqla tənzimlənən münasibətin iştirakçısı qismində çıxış edirlər.¹ Bu münasibətlərdə investor kontragent olaraq iştirak edir. G.Born isə belə münasibətlərdəki tərəflərin öz mübahisələrini niyə məhkəmədən kənar üsulla, yəni məhz arbitrajda həll etməyi seçmələrinin səbəbini izah edir. Başlıca səbəb olaraq göstərir ki, arbitraj hansısa dövlətin yerli məhkəmələrinə nisbətə mübahisə barədə daha neytral və bitərəf qərar çıxaracaq. Nyu-Konvensiyasına tərəfdar çıxmış dövlətlər tərəflərin arbitraj vasitəsilə həll edilə biləcək məsələ ilə əlaqədar müqavilə əsasında olan və ya olmayan müəyyən hüquqi münasibətlə bağlı tərəflər arasında yaranmış və ya yarana biləcək bütün və ya hər hansı mübahisələri arbitraja təqdim etməyi öhdəsinə götürdüyü yazılı razılaşmasını tanımalıdır. “Yazılı razılaşma” anlayışına müqavilədəki arbitraj qeyd-şərti də aid edilir.² Tərəflərin arasında hüquqi qüvvəyə malik, etibarlı, icrası mümkün olan “yazılı razılaşma” varsa, razılaşmada göstərilən mübahisəyə dair məhkəmələr iddiaya baxdıqda tərəfləri arbitraja yönləndirməlidir.³ AR-nın “Arbitraj haqqında” Qanununun 17.1-ci maddəsi göstərir ki, arbitraj sazişinin predmeti olan məsələ ilə bağlı qarşısında iddia qaldırılmış məhkəmə, işə mahiyyəti üzrə baxılmasından əvvəl tərəflərdən hər hansı birindən mübahisənin məhkəmədə həll edilməsinə dair etiraz daxil olduqda, işi baxılmamış saxlayıb tərəfləri arbitraja yönləndirməlidir. Arbitraj Tribunalı etibarlı arbitraj qeyd şərtinin olduğunu nəzərə alaraq əsas müqavilənin ləğv edilməsi və ya qüvvədən düşməsi ilə bağlı iddia olduğu halda belə, öz yurisdiksiyasını qoruyur və tərəflər arasındakı mübahisə ilə bağlı qərar verə bilər.⁴ Bu maddə özündə “Separability” doktrinasını əks etdirir. ICC tribunalı 7929 nömrəli işdə “Separability” doktrinasına istinadən qeyd edib ki, müqavilədəki arbitraj haqqında müddəa müqavilədən ayrı və müstəqil hesab olunur, elə ona görə də müqavilə ləğv olunduğu zamanda da həmin müddəa öz hüquqi qüvvəsini saxlayır. Sulamérica⁵ işində isə qeyd olunub ki, tərəflər arbitraj müddəası üçün tənzimləyici hüququ açıq şəkildə seçməmişlərsə, əsas müqaviləni tənzimləyən hüququ deyil, arbitraj yerinin hüququnu mübahisəni tənzimləyəcək hüquq olaraq qəbul edirlər. Hal-hazırkı mübahisədə İddiaçı və Cavabdeh Sazişə belə bir müddəa əlavə edib: Bu Saziş AR və İngiltərənin qanunları üçün ümumi olan hüquq prinsiplərinə müvafiq surətdə, hər hansı məsələyə dair ümumi prinsiplər olmadığı halda

¹ Sabir Allahverdiyev – “Beynəlxalq Xüsusi Hüquq” dərslik, səhifə 2

² “Xarici arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi haqqında” BMT-nin 1958-ci il 10 iyun tarixli Nyu-York Konvensiyasının 2.1 və 2.2-ci maddələri

³ Yuxarı istinad 2, 3-cü maddə

⁴ ICC Arbitraj qaydalarının 6.9-cu maddəsi

⁵ SULAMERICA CIA NACIONAL DE SEGUROS S.A. v. ENESA ENGENHARIA S.A 2012

isə AR qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Tərəflər arasında meydana çıxan və tərəflərin xoşluqla həll edə bilmədikləri bütün mübahisələr, o cümlədən bu Sazişin etibarlılığı, təfsiri, iddia qüvvəsinə malik olması və ya pozulması ilə bağlı bütün mübahisələr ICC Arbitraj Qaydalarına uyğun olaraq Bakı şəhərində keçirilən arbitrajla həll olunur.⁶ Müddəadan göründüyü kimi, Tərəflər arbitrajın keçirildiyi yeri (lex loci arbitri) Bakı seçiblər. Həm AR, həm Arkadiya Respublikası, həm də Böyük Britaniya Nyu-York Konvensiyasına üzvdür. Konvensiyadakı “yazılı razılaşma” anlayışı bizim Sazişdəki arbitrajla bağlı müddəa ilə üst-üstə düşür. Ona görə də konvensiyanın dövlətlər qarşısında qoyduğu öhdəliyinə uyğun olaraq bu razılaşmanın əhatə dairəsindəki mübahisələrə məhkəmədə deyil, yalnız arbitrajda baxılmalıdır. AR-nın “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” qanunu da razılıq əsasında tərəfləri mübahisələrini arbitrajda həll etməsinə təşviq edir. Cavabdeh hesab edir ki, mübahisə Arkadiya dövlətinin daxili qanunlarının təfsiri ilə əlaqəli olduğuna görə mübahisəyə baxmaq yalnız Arkadiya məhkəmələrinin yurisdiksiyasına daxildir.⁷ Cavabdeh unudur ki, Əlavə 2-də Arkadiya dövlətinin qanunlarının adı belə çəkilməyib və müqavilə üzrə tətbiqi mümkün deyil. Həmin müddəaya əsasən nəinki Saziş özü, habelə arbitraj prosesi də Arkadiya dövlətinin qanunları ilə tənzimlənmə bilmir. Bundan başqa, Cavabdeh bildirir ki, mübahisə ilə bağlı bəzi məsələlər Cavabdehin publik hüquq münasibətlərindən irəli gəlir. Lakin bu arqument əsassızdır, çünki Cavabdeh dövlət şirkəti olsa da, İddiaçı investor, yəni xarici hüquqi şəxsdir. Ona görə də onların arasında yaranmış münasibət publik deyil, xüsusi hüquq münasibəti hesab olunur. Digər bir məsələ, Sazişə əsaslı və əsassız şəkildə xitam verilməsindən asılı olmayaraq Sazişdəki arbitraj haqqında müddəa öz hüquqi qüvvəsini və etibarlılığını saxlayır. Çünki “Separability” doktrinasına əsasən, arbitraj haqqında müddəalar Sazişdən müstəqil və ayrı hesab edilir. Sazişin taleyi arbitraj müddəasına təsir etmir. “Separability” doktrinası tərəflərin birgə razılaşaraq seçdiyi ICC Arbitraj qaydaları tərəfindən də dəstəklənir. Əlavə olaraq, həmin müddədə qeyd olunub ki, Sazişin etibarlılığı, təfsiri, iddia qüvvəsinə malik olması və ya pozulması ilə bağlı bütün mübahisələr arbitrajla həll olunur. Bu səbəbdən də hal-hazırkı mübahisənin predmeti arbitraj haqqında müddəanın əhatə dairəsinə düşür. Nəticədə, anlaşılan odur ki, Cavabdeh işi Arkadiya məhkəmələrinə yönləndirməyə çalışmaq ilə mübahisənin arbitraj yolu ilə neytral və bitərəf həll olunmasına maneə törədir. Onun bu qeyri-vicdani hərəkəti nəzərə alınaraq Tribunal Cavabdehin arbitrajın yurisdiksiyasına qarşı etirazını rədd etməlidir. Bununla da, arbitraj qeyd-şərtindən və sadalanmış tənzimləyici qanunlardan irəli gələrək bu Tribunalın tərəflərin mübahisəsinə baxmaq səlahiyyətində olduğu bəyan edilməlidir.

B. Arbitraj qeyd-şərti Arkadiya Respublikasının suveren immunitetindən istifadə imkanlarını məhdudlaşdırır.

Tərəflərin öz mübahisələrini arbitraj yolu ilə həll etmək barədə yazılı razılaşması ilə Arkadiya Respublikası suveren immunitetindən istifadə etməkdən imtina etmişdir. Suveren immunitet dövlətin başqa dövlətlərin qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyətinin hər hansı hərəkətinə tabe olmaması başa düşülür.⁸ Dövlət bu immunitətdən hər zaman istifadə edə bilməz. Əgər bir dövlət xarici fiziki və ya hüquqi şəxs arasında əməliyyatlara aid mübahisələrin arbitraj yolu ilə həll olunmasına dair yazılı saziş bağlayarsa, həmin dövlət müəyyən hallarla bağlı digər dövlətin

⁶ Müsəbiqə işi, Əlavə 2, səhifə 12

⁷ Müsəbiqə işi, “Arbitraj bildirişinə cavab”, səhifə 23

⁸ Etibar Əliyev “Dövlət Beynəlxalq İqtisadi Hüququn əsas subyekti qismində”

müvafiq yurisdiksiyaya malik məhkəməsi qarşısında öz immunitetinə istinad edə bilməz.⁹ Həmin hallara arbitraj sazişinin tətbiqi də aiddir. Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının İllik Hesabatlarından birində göstərilmişdir ki, dövlət yazılı sənəddə onun və bir ticarət əməliyyatında iştirak edən digər xüsusi şəxslər arasında yaranmış və ya yarana biləcək mübahisələrin arbitraj yolu ilə həllinə razılıq verdikdə, arbitraj prosesindən irəli gələn bütün müvafiq məsələlərə münasibətdə – başlanğıc mərhələsindən tutmuş məhkəmə tərəfindən arbitraj qərarlarının təsdiqi və icrasına qədər – bütün bu proseslərdə öz immunitetindən istifadə etməkdən imtina etmiş olur. Xarici dövlətin müqavilənin başqa bir xarici ölkənin qanunlarına tabe olmasına razılıq verməsi də onun öz suveren immunitetindən dolayı imtina etməsi hesab olunur.¹⁰ Cavabdehin Sazişdə xarici tənzimləyici hüquqla razılaşması, Sazişin tərkibində arbitraj qeyd-şərtinin olması Arkadiya Respublikasının suveren immunitetindən istifadə imkanlarını məhdudlaşdırır. Bu deməkdir ki, Cavabdeh suveren tənzimləmə səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi hüququnu bəhanə gətirərək mübahisəyə Arkadiya məhkəmələrində baxılmasını tələb edə bilməz. Mübahisəyə baxmaq üçün yalnız Bakı şəhərində yerləşən arbitraj səlahiyyətlidir.

II. Cavabdeh Sazişin tərkib hissəsi kimi qəbul edilən və HPBS-nin icrası zamanı tətbiq olunmalı olan müddəalara zidd davranmışdır.

A. Cavabdehin sonrakı mövqedə dəyişiklik etməsi estoppel prinsipinə zidd olaraq ədalətsiz nəticələr doğurmuş və iddiaçının iqtisadi mənafeyinə ciddi ziyan vurmuşdur.

Müqavilə yaxşı niyyət əsasında, onun şərtlərinin adi mənasına uyğun kontekstdə, həmçinin obyektə və məqsədi nəzərə alınaraq şərh edilməlidir.¹¹ Müqavilənin şərh məqsədilə kontekstin mətnin özü ilə yanaşı, müqavilənin bağlanması ilə bağlı bütün tərəflər arasında əldə olunmuş hər hansı razılaşmanın da əhatə olunduğu qeyd olunmuşdur.¹² İddiaçının neft və qaz yataqlarının istismar müddətinin artırılması üçün Sİ əsaslı həllər üzrə ixtisaslaşmış şirkət olduğunu bilərək onun Sİ əsaslı xüsusi yataq idarəetmə sistemi olan "Argus" sisteminin də nəzərdə tutulduğu Savalan yatağının bərpası üçün rəqabətədavamlı təkliflə Cavabdeh razılaşaraq Saziş imzalamışdır. Press-revizin "Xəbərdarlıq hissəsində" qeyd olunmuşdur ki, bu bəyanatlar yalnız indiki qiymətləndirmələrə və mövcud bazar şərtlərinə əsaslanır. Reallıqda isə bir sıra iqtisadi, geosiyasi və texniki risklər, eləcə də gözlənilməz hadisələr nəticəsində bu planlar və nəticələr dəyişə bilər. Buna görə də bu press-revizdəki bəyanatlara yalnız indiki kontekstdə baxılmalı və onlar qətiyyətli investisiya və ya biznes qərarları üçün yeganə mənbə kimi qəbul edilməməlidir. Cavabdeh müqavilə bağlanarkən bu şərtlərlə razılaşmışdır.

Hər bir müqavilə tərəfi bu müqavilənin müddəalarına uyğun olaraq digər müqavilə tərəflərinin investorlarının öz ərazisində sərmayə yatırması üçün sabit, ədalətli, əlverişli və şəffaf şərait yaratmağı və təşviq etməyi öhdəsinə götürür. Belə şərtlər digər müqavilə tərəflərinin investorlarının sərmayələrinə hər zaman ədalətli və bərabər rəftar göstərilməsi öhdəliyini ehtiva etməlidir. Bu cür sərmayələr həmçinin ən sabit müdafiə və təhlükəsizlikdən faydalanmalı və heç bir müqavilə tərəfi onların idarə olunmasına, saxlanmasına, istifadəsinə,

⁹ "Dövlətlərin və Onların Əmlakının Yurisdiksiya İmmunitetinə dair" Birləşmiş Millətlər Konvensiyasının 17-ci maddəsi

¹⁰ "Republic of the Philippines" işi 2013

¹¹ 1969-cu il tarixli "Müqavilələr hüququ haqqında" Vyana Konvensiyasının 31-ci maddəsi

¹² Yuxarıda istinad 11, 2-ci maddə

istismarına və ya sərəncamına əsassız və ya ayrı-seçkiliyə səbəb olan tədbirlərlə mane olmamalıdır. Heç bir halda bu cür sərmayələr beynəlxalq hüquq, o cümlədən müqavilə öhdəlikləri ilə tələb olunan səviyyədən aşağı səviyyədə rəftara məruz qalmamalıdır. Hər bir müqavilə tərəfi investor və ya digər müqavilə tərəfinin investorunun sərmayəsi ilə bağlı üzərinə götürdüyü istənilən öhdəliklərə əməl etməlidir.¹³ İddiaçı “Argus” sisteminin köhnəlmiş yataq infrastrukturuna integrasiyası zamanı qarşılaşılan gözlənilməz texniki çətinliklər nəticəsində əlavə 2 milyon dollar xərcə məruz qalmış və bununla da xərclər 20 milyon dollara çatmışdır. Bu çətinliklər, əsasən, sistemin mövcud qurğularla uyğunlaşdırılması, lazımi avadanlıqların dəyişdirilməsi və əməliyyat proseslərinin optimallaşdırılması üçün tələb olunan əlavə texniki müdaxilələrdən qaynaqlanmışdır. Cavabdeh İddiaçının qarşılaşdığı çətinliklərin qarşısını almaq üçün şəffaf və əlverişli investisiya mühiti təmin etməli idi. İddiaçının gözləmədiyi və öncədən proqnozlaşdırıla bilmədiyi texniki çətinliklər onun maliyyə yükünü artırmış və bu problemlər dövlətin infrastrukturunun qeyri-kafi vəziyyətindən qaynaqlanmışdır. Cavabdeh həmçinin sabit investisiya mühiti təmin etməmişdir.

Məhkəmənin qərarına görə, bir tərəf əvvəlki razılaşmanı qəbul etmişsə, başqa bir tərəf həmin razılaşmadan geri dönmə bilməz.¹⁴ Bu qərar “Promissory estoppel” prinsipinin tətbiqi olaraq tərəflər arasında etibarlılığın qorunmasını təmin etmişdir. Anqlo-sakson (ümumi) hüquqdan qaynaqlanan estoppel “ədalət məhkəmələri” tərəfindən tərəflərin təqdim etdikləri sübutların araşdırılması zamanı istifadə olunaraq presedent hüququnun prinsipi kimi formalaşmışdır. Bu prinsip tərəflərə öz hərəkətləri və ya davranışı ilə şübhəsiz və mübahisəsiz qəbul etmiş olduğu hallara sonradan istinad etməsini istisna edir. Estoppel prinsipi şəxsin digər tərəfin hüquqi şəraitə vicdanlı şəkildə güvənindən sui-istifadə edərək onun mənafeyinə xələl gətirən üstünlük və fayda əldə etməsinin qarşısının alınması məqsədini daşıyır.¹⁵ Hüquqdan sui-istifadə, o cümlədən fiziki və hüquqi şəxslərin yalnız başqa şəxsə ziyan vurmaq niyyəti ilə hərəkət etməsi, əvvəlki rəftara güvənmiş digər tərəfin etibarını pozacaq şəkildə hüququn həyata keçirilməsi yolverilməzdir və bu əsasla edilən bütün razılaşmalar və hərəkətlər etibarsızdır.¹⁶

Öz hüquqlarını həyata keçirərkən və vəzifələrini icra edərkən tərəflərdən hər biri vicdanlılığın tələb etdiyi tərzdə, yəni şərtləşdirilmiş vaxtda və yerdə lazımi şəkildə, öhdəliyin şərtlərinə və bu Məcəllənin tələblərinə müvafiq surətdə, belə şərtlər və tələblər olmadıqda isə işgüzar adətlərə və ya adətən irəli sürülən digər tələblərə müvafiq surətdə hərəkət etməlidir. Öhdəlikləri icra edərkən tərəflər müqavilənin yerinə yetirilməsinə zəmin yaratmaq üçün birgə hərəkət etməli və müqavilənin məqsədinə çatmağa maneçilik törədə biləcək və ya öhdəliklərin icrasını təhlükəyə məruz qoya biləcək hər cür hərəkətlərdən çəkinməlidirlər. Müqavilədə qarşılıqlı inam və sədaqət olmalıdır.¹⁷

Uzunmüddətli iqtisadi fayda yaratmaq üçün iddiaçının təklif etdiyi Sİ əsaslı bərpa strategiyasını cavabdeh qəbul etmiş, hətta bunun nəticəsində yaranan erkən istehsal artımları ilə bağlı iddiaçının bu innovativ yanaşmasını tərifləyən ictimai bəyanatlarla çıxış etmişdir, buna görə də İddiaçı qarşı tərəfin ilkin dəstəyinə güvənərək əlavə investisiyalar yatırmış və fəaliyyətini buna uyğun şəkildə planlaşdırmışdır. Lakin Argus sisteminin köhnəlmiş yataq infrastrukturuna integrasiya edilməsi ilə

¹³ 1994-cü il tarixli “Enerji Xartiyası Müqaviləsi”-nin 10-cu maddəsi

¹⁴ “High Trees House Ltd v. Central London Property Trust Ltd” işi 1947

¹⁵ “M.Şükürovun şikayəti üzrə AR Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 18 iyul 2022-ci il tarixli qərarının AR Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” AR Konstitusiya Məhkəməsinin Plenum Qərarı

¹⁶ Mülki Məcəllənin 16.1; 560.2; 560.3.4-cü maddələri

¹⁷ “Hughes v. Metropolitan Railway Co” işi 1877

bağlı yaranan gözlənilməz çətinliklər İddiaçının xərclərini artırmış və vəziyyətini pisləşdirmişdir. İddiaçı investisiya məsrəflərinin geri qaytarılmasını Cavabdehə bildirsə də, Cavabdeh ödənişdən imtina etmişdir. Sazişdən əvvəlki görüşdə Cavabdeh Yerli bazar neft kvotasının HPBS mətnində 20% olaraq müəyyən edilsə də, texniki çətinliklər çatışmazlıqlara səbəb olduqda “çevik və anlayışlı” olacağını bildirmişdir. Cavabdeh əsas məqsədinin ümumi istehsalı maksimum dərəcədə artırmaq olduğu və 20% kvotaya ciddi şəkildə riayət etməyin hər şəraitdə optimal istehsal səviyyələrinə nail olmaqdan üstün tutulmayacağını bildirmişdir. Lakin Cavabdeh yuxarıda qeyd etdiklərinə baxmayaraq yerli bazar neftinin çatdırılması ilə bağlı iddia edilən çatışmazlıqlara görə İddiaçıya bir neçə dəfə cərimə tətbiq etmişdir. İddiaçı Cavabdehin sonrakı mövqeyindəki dəyişikliyin ədalətsiz nəticələrə səbəb olduğunu və şirkətə iqtisadi cəhətdən əhəmiyyətli dərəcədə zərər vurduğunu bildirmişdir. Həmçinin müqavilə qüvvədə olduğu halda Cavabdehin Savalan yatağında nəzarəti ələ almaq üçün başqa bir operatorla danışıqlar apardığı müəyyən edilmişdir.

Nəticədə hüquqdan sui-istifadə halları baş vermiş və estoppel prinsipi pozulmuşdur. Cavabdeh Sazişi vicdanla icra etmədiyi və Saziş qüvvədə olduğu halda alternativ danışıqlar apardığı üçün müqavilənin pozuntusuna yol vermişdir.

B. Çətinlik prinsipinə istinadən layihənin gözlənilməz dəyişikliklərə uyğunlaşmasını təmin etmək üçün İddiaçının “Implied terms” təklifi Cavabdeh tərəfindən qəbul edilməmişdir.

İddiaçının “çətinlik prinsipi” və müqaviləyə daxil edilməli olan, lakin açıq şəkildə qeyd olunmayan “implied terms” əsasında müqavilənin yenidən müzakirəsini tələb etməsi müasir beynəlxalq müqavilə hüququnda mühüm nəzəri və praktik məsələdir. “Çətinlik prinsipi” beynəlxalq müqavilə hüququnda bir tərəfin müqavilə üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməsini ciddi dərəcədə çətinləşdirən hallarda tətbiq olunur. Bu prinsip müqavilənin tamamilə qeyri-mümkün olmadığı, lakin icrasının tərəf üçün qeyri-mütənasib və ədalətsiz iqtisadi nəticələr doğurduğu situasiyaları əhatə edir.

Tərəf müqaviləni pozmadan əvvəl, müqavilənin şərtlərinin yenidən müzakirəsi üçün qarşı tərəfə müraciət etməlidir.¹⁸ Əgər razılıq əldə olunmazsa, məhkəmə və ya arbitraj orqanı müqavilənin ləğv edilməsinə və ya şərtlərin dəyişdirilməsinə qərar verə bilər. Vyana Konvensiyası çətinlik halına birbaşa yer verməsə də, onun 79-cu maddəsi çətinliyin müəyyən forması olan “fors-major” hallarına toxunur. Bir çox hallarda, arbitraj orqanları bu maddəni çətinlik hallarına da tətbiq ediblər. İddiaçı müqavilə müddətində aşağıdakı amillərin meydana gəlməsini əsas gətirərək müqavilənin şərtlərinin yenidən müzakirə edilməsini tələb edir: Qlobal neft qiymətlərinin kəskin şəkildə düşməsi; istehsal xərclərinin və əməliyyat risklərinin artması; pandemiyanın işçi qüvvəsinə və təchizat zəncirinə təsiri; yeni ekoloji və tənzimləyici tələblər; yüksələn inflyasiya və maliyyə sabitliyinin pozulması.

Bu hallar müqavilə bağlanarkən tərəflər nəzərə almamış və müqavilənin əsas kommersiya məqsədini kökündən dəyişdirərək, bir tərəf üçün onu icra etməyi iqtisadi cəhətdən dözülməz etmişdir. Beynəlxalq arbitraj praktikasında bu cür hallar “fundamental change of circumstances” kimi qiymətləndirilir və çətinlik prinsipi çərçivəsində şərtlərin yenidən nəzərdən keçirilməsinə əsas verir.

¹⁸ UNIDROIT Prinsiplərinin 6.2.2 və 6.2.3 maddələri

İngilis müqavilə hüququnda “implied terms” – tərəflərin açıq şəkildə razılaşmadıqları, lakin müqavilənin effektiv icrası və onun məqsədinə çatması üçün zəruri olan şərtlər kimi qiymətləndirilir. “Implied terms”-in tətbiqi üçün aşağıdakı meyarlar müəyyən edilmişdir: ¹⁹ Müqavilənin kommersiya məqsədlərinə çatması üçün vacibdir; aydın və açıq şəkildə ifadə edilə bilər; tərəflərin razılığına uyğun olardı; hüquqi baxımdan təbii və ədalətlidir; müqavilə mətninə zidd deyil. Bu meyarlara əsasən, iddiaçının tələb etdiyi yeni şərtlər – çətinlik hallarında danışıqların başlanması və ya müəyyən iqtisadi şərtlərdə güzəştlər müqaviləyə dolayısı ilə daxil edilmiş şərtlər kimi əsaslandırıla bilər. Beynəlxalq müqavilə hüququnda tərəflərin “good faith” (yaxşı niyyətlə hərəkət etmək) öhdəliyi vardır.²⁰ Bu öhdəlik tərəflərin danışıqlarda və müqavilənin icrasında bir-birinə qarşı dürüst və balanslı yanaşmasını tələb edir. Cavabdehin müqaviləni birtərəfli qaydada ləğv etməsi və şərtlərin dəyişdirilməsindən imtina etməsi bu prinsipi pozur. Beynəlxalq arbitraj praktikasında da “good faith” prinsipi müqavilə münasibətlərinin ədalətli davam etdirilməsi üçün əsas hüquqi çərçivə kimi qəbul edilir.

İddiaçının arqumenti beynəlxalq müqavilə hüququnda geniş qəbul olunmuş prinsip və qaydalara əsaslanır. Çətinlik prinsipi müqavilənin kommersiya əsaslarını qorumaq və tərəflərin maraqlarını balanslaşdırmaq məqsədini güdür. Müqaviləyə daxil edilməli olan implied terms, onun dayanıqlı və praktik icrasını təmin etmək üçün hüquqi zəmin yaradır. Tərəflər arasında yaranmış çətinlikləri həll etməyin yeganə hüquqi yola uyğun forması şərtlərin yenidən müzakirəsi və qarşılıqlı uyğunlaşdırılmasıdır.

III. Cavabdeh HPBS-nin maddələrini əsassız olaraq pozmuşdur.

A. Pandemiyanın fors-major hal hesab edilmədən Cavabdeh tərəfindən İddiaçının öhdəliklərini yerinə yetirməməsinə görə Sazişin birtərəfli şəkildə ləğv edilməsi hüquqaziddir.

Cavabdehin pandemiya sazişdə göstərilən fors-major hallarına aid deyil iddiası əsassızdır. Müqavilə azadlığı prinsipi mülki münasibətlərdə tətbiq olunan əsas prinsiplərdən biridir. Fiziki və hüquqi şəxslər azad surətdə müqavilələr bağlaya və bu müqavilələrin məzmununu müəyyən edə bilərlər.²¹ Beynəlxalq biznes əməliyyatlarında da tərəflər, müqavilələrində fors major müddəaları üzərində sərbəst razılaşa bilərlər.²²

Tərəflər arasında bağlanmış müqaviləyə diqqət yetirsək, fors-major hesab olunan konkret hallar müqavilədə göstərilməyib, yalnız bu halların hansı təsirləri doğurduğu qeyd olunub. Müqaviləyə əsasən, fors-major dedikdə neft əməliyyatlarını ciddi şəkildə ləngidən, qarşısını alan və ya onlara əhəmiyyətli dərəcədə maneə törədən, eləcə də Podratçının bu müqavilədə təsbit olunmuş hüquqlarına ciddi zərər verən və ya təhlükə yaradan hadisələr başa düşülür.²³

¹⁹ “BP Refinery (Westernport) Pty Ltd v. Shire of Hastings” işi 1977

²⁰ UNIDROIT Prinsiplərinin 1.7-ci maddəsi

²¹ Mülki Məcəllənin 390.1-ci maddəsi

²² “International Business Law and Lex Mercatoria” T.M.C Asser Instituut – The Hague 1992, səhifə 7

²³ Müsəbiqə işi, Sazişin 21-ci maddəsi

Pandemiyanı sadəcə “gözlənilməz hadisə” olaraq deyil, onun müqavilə icrasını reallıqda imkansızlaşdıran təsirini əsas alaraq fors-major kimi qiymətləndirmək lazımdır.²⁴ Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu da öz yanaşmasında bildirir ki, fors-major halında tərəflərin müqavilə öhdəliklərinin icrası qeyri-mümkün olur. İşin hallarından müəyyən olduğu kimi, iddiaçı 2020-ci ildə pandemiya başladıqdan sonra gəlirləri kəskin şəkildə düşmüş, layihənin maliyyə dayanıqlılığı sarsılmış və onun öz hədəflərinə çatmasını mümkünəş etmişdir. Bu əsaslarla pandemiya müqavilədə nəzərdə tutulan anlayışa tam uyğun gəldiyindən fors-major halı kimi təfsir olunmalıdır.

Müqavilədəki standart şərtin qeyri-müəyyənliyi qeyri-müəyyən şərti daxil edən tərəfin əleyhinə təfsir edilməlidir.²⁵ Tərəflər arasında bağlanmış müqavilə cavabdeh tərəfindən tərtib edilmiş müqavilədir, buna görə də bu maddə ilə bağlı istənilən qeyri-müəyyənlik cavabdeh təqsirli tutularaq onun əleyhinə təfsir edilməlidir. Cavabdeh müqaviləni yanlış təfsir etməməklə qalmamış, həmçinin öz öhdəliklərini də pozmuşdur. Fors-major maddəsinin 5-ci bəndində qeyd edilir ki, tərəflər zərəri minimal səviyyəyə endirmək üçün zəruri tədbirlər görməlidir. Lakin İddiaçı tərəf beynəlxalq kreditorlardan əlavə maliyyə resursları cəlb etmək üçün addımlar atmış, mümkün zərərdən maksimum şəkildə qaçmağa səy göstərsə də, cavabdeh tərəf bu məsələyə heç bir reaksiya verməmiş, hətta zərərləri müəyyən səviyyəyə endirmək üçün belə hər hansı bir tədbir görməmişdir. Bir digər tərəfdən, tərəflər müqavilənin yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün birgə hərəkət etməli və öhdəlikləri yerinə yetirməkdə maneə törədə biləcək hərəkətlərdən çəkinməlidirlər.²⁶ Lakin cavabdehin müqavilədəki öhdəliklərindən əlavə xoşniyyətli danışıqları rədd etməsi faktı da onun bu məcəllə ilə olan öhdəliklərinin pozulmasına gətirib çıxarmışdır.

B. Pandemiyanın fors-major hal sayılmadığı təqdirdə belə, Cavabdeh müqaviləni birtərəfli ləğv edə bilməz.

Pandemiya müqavilədə nəzərdə tutulan fors-major anlayışına düşməsə belə, bu cavabdehə müqaviləni ləğv etmək əsası vermir. Beynəlxalq hüquqda tətbiq olunan Hardship prinsipi müxtəlif ölkələrin qanunvericiliyində fərqli tənzimlənilir.²⁷ Bu, milli qanunvericilikdə şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kimi təsbit olunur. Şəraitin dəyişməsi yalnız o halda əhəmiyyətli sayılır ki, tərəflər bu dəyişməni əvvəlcədən görə bilsəydilər, müqaviləni əhəmiyyətli dərəcədə fərqli şərtlərlə bağlayar və ya heç bağlamazdılar.²⁸ Pandemiya tərəflərin əvvəlcədən görə bilmədiyini bir şəraitin yaranması kimi qəbul olunmalıdır. Belə ki, Konstitusiya məhkəməsinin Plenumu²⁹ 2018-ci ildə baş vermiş devalvasiyanı şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kimi qəbul etməmiş, valyuta məzənnələrinin daimi olaraq dəyişdiyini və periodikliyini əsas gətirərək bunu mümkün hesab etməmişdir. Bu yanaşmaya əsasən, yaxın dövrlərdə oxşar hal baş vermədiyinə görə və pandemiya halına tez-tez təsadüf edilmədiyini nəzərə alaraq onun əvvəlcədən görülməyən hal kimi hesab edilməsi və şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi kimi qəbul edilməsi məqbuldur.

²⁴ “Pacific Collective LLC v. ExxonMobil Oil Corp. 2021 – Kaliforniya dairə məhkəməsinin qərarı

²⁵ Mülki Məcəllənin 419.2-ci maddəsi

²⁶ Mülki Məcəllənin 425.2-ci maddəsi

²⁷ ICC 2020 Force-Majore and Hardship Clause 2020

²⁸ Mülki Məcəllənin 422.1-ci maddəsi

²⁹ “Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” AR Konstitusiya Məhkəməsinin Plenum Qərarı

Borclu öhdəliklərini pozduğu təqdirdə o halda məsuliyyət daşımır ki, pozuntunun onun cavabdeh olmadığı haldan irəli gəldiyini və müqavilə bağlanarkən onun həmin halı nəzərə ala biləcəyini, yaxud bu halı və ya onun nəticələrini istisna edə və ya aradan qaldıra biləcəyini gözləməyin mümkün olmadığını sübuta yetirsin.³⁰ Adı çəkilən maddədə nəzərdə tutulan gözləntinin mümkünsüzlüyü hissəni nəzərə alaraq demək mümkündür ki, iddiaçı tərəfin məsuliyyəti istisna olunurdu və müqavilənin birtərəfli qaydada ləğv olunmasına dəlalət etmirdi. Şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsində tərəf müqavilədə nəzərdə tutulan öhdəliklərini çox ağır şəraitdə yerinə yetirməyə məcbur olur.³¹ Belə ki, pandemiya nəticəsində iddiaçı neft qiymətlərinin aşağı səviyyədə olduğu və onun gəlirlərini kəskin şəkildə azaltdığı bir mühitdə öhdəlikləri icra etməyə məcbur qalmışdır.

C. İddiaçı tərəfindən əhəmiyyətli pozuntu törədilmədiyi üçün Cavabdeh tərəfindən sazişin birtərəfli ləğvi hüquqaziddir.

İddiaçı tərəfindən əhəmiyyətli pozuntu törədilməmişdir, buna görə də Cavabdeh tərəfindən sazişin birtərəfli ləğv edilməsi sazişə və mülki qanunvericiliyin prinsiplərinə ziddir. Mülki münasibətlərdə hüquq və vəzifələrin əmələ gəlməsi, bir qayda olaraq, müqavilələrlə bağlıdır. Mülki Məcəllənin “Müqavilə hüququ” adlanan 20-ci fəslinin məqsədi müqavilə hüquq münasibətlərinə girən tərəflərin sərbəst iradə ifadəsi və bərabərliyi prinsiplərinə riayət etməklə və onların müqavilə maraqlarını qorumaqla mülki dövriyyənin azadlığını təmin etməkdir. Hər kəs müqavilə bağlamaqda müstəqildir və müqavilə azadlığı mülki qanunvericiliyin əsas prinsiplərindən biridir.

Fiziki və hüquqi şəxslər müqavilə əsasında öz hüquq və vəzifələrinin, həmçinin müqavilənin qanuna zidd olmayan istənilən şərtinin müəyyən edilməsində sərbəstdirlər.³² Müqavilənin dəyişdirilməsi və ləğv edilməsi, əgər bu Məcəllədə və ya müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, tərəflərin razılaşması ilə mümkündür.³³ Bu müddəa müqavilə azadlığı və tərəflərin bərabərliyi prinsiplərinə uyğun olaraq onların qarşılıqlı razılaşması ilə müqavilə münasibətlərinin dəyişdirilməsi və ya ona xitam verilməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutur.

HPBS-nin bağlanması ilə tərəflər razılığa gələrək yatağın istismarı üzrə hüquq və vəzifələrini, hasilatın pay bölgüsü qaydalarını, həmçinin sazişə xitam verilməsi əsaslarını və qaydalarını müəyyənləşdirmişlər. Sazişin 35-ci maddəsinə əsasən, hər hansı tərəf müqavilə üzrə öhdəliklərini əhəmiyyətli şəkildə pozarsa və digər tərəf bu pozuntu barədə bildiriş göndərdikdən sonra 90 gün ərzində pozuntu aradan qaldırılmazsa, sazişin qüvvəsinə xitam verilə bilər. Əgər pozuntuya Podratçı yol veribsə, ARKEN tərəfindən; əgər pozuntuya ARKEN yol veribsə, Podratçı tərəfindən saziş ləğv edilə bilər. Həmin maddənin C bəndində qeyd olunur ki, Bu Saziş çərçivəsində “əhəmiyyətli pozuntu” termini Podratçının, ARKEN-in, yaxud Hökumətin öz müqavilə öhdəliklərini yerinə yetirməkdən tamamilə imtina etməsi və ya Sazişin kommersiya məqsədinin

³⁰ Mülki Məcəllənin 448.4-cü maddəsi

³¹ Yuxarıda istinad 29

³² Yuxarıda istinad 21

³³ Mülki Məcəllənin 421.1-ci maddəsi

baş tutmamasına səbəb olmuş davranış nəticəsində baş verən və aradan qaldırılmadığı təqdirdə Sazişin bütövlükdə öz mahiyyətini itirməsinə bərabər olan əhəmiyyətli pozuntu halı deməkdir.

Məlumdur ki, iddiaçının çətin vəziyyətə düşərək öz öhdəliklərini tam icra edə bilməməsi cavabdehin sazişə və aralarındakı razılaşmalara zidd davranaraq onları pozması səbəbindən baş vermişdir. Arkadiya qanunvericiliyindəki ekoloji qaydaların sərtləşdirilməsi, ixtisaslı işçi qüvvəsi üçün minimal kvotanın artırılması və hasilat üsulları üçün mürəkkəb icazə prosedurlarının tətbiqi iqtisadi sabitləşmə müddəasının prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil edir.³⁴ Sazişin bu maddəsi Podratçının hüquqlarının və mənafeələrinin yalnız onun əvvəlcədən razılığı ilə dəyişdirilə biləcəyini və ya məhdudlaşdırıla biləcəyini bildirir. Əgər hökumət və ya hər hansı dövlət orqanı bu sazişin müddəalarına zidd olan və ya Podratçının hüquqlarına təsir edən yeni qanunlar, fərmanlar, inzibati sərəncamlar və ya müqavilələr qəbul edərsə, müqavilənin şərtləri elə dəyişdirilməlidir ki, tərəflərin iqtisadi maraqlarının tarazlığı qorunub saxlansın. Dəyişikliklərdən sonra podratçının hüquqlarına və ya mənafeələrinə mənfi təsir qalırsa, ARKEN podratçını bununla bağlı hər cür itkilər, iqtisadi vəziyyətin pisləşməsi, zərər və ya ziyana görə məsuliyyətdən azad edir. Lakin mövcud situasiyada Arkadiya hökumətinin həyata keçirdiyi dəyişikliklər Podratçının razılığı olmadan həyata keçirilib və nəticədə onun əməliyyatlarını daha da çətinləşdirib. Belə ki, Arkadiya dövlətinin ekoloji tələbləri sərtləşdirdiyi halda Podratçının mövcud fəaliyyətləri bu yeni tələblərə uyğunlaşdırılmalıdır. Bu, həm yeni texnologiyaların tətbiqini, həm də yeni istehsal üsullarının və daha sərt nəzarət prosedurlarının təmin edilməsini tələb edir. Nəticədə, Podratçıya əlavə maliyyə yükü və resurs istifadəsi qoyulur və bu dəyişikliklər Podratçının əvvəlki əməliyyat xərcləri ilə müqayisədə yüksək xərclərə və istehsalın yavaşlamasına səbəb ola bilər.

Yeni tələblərlə bağlı ixtisaslı işçi qüvvəsinin minimal kvotası artırıldıqda, Podratçı daha çox işçi qüvvəsi gətirməyə məcbur olur və əlavə əmək xərcləri ilə üzləşir. Hasilat proseslərinə dair tətbiq olunan mürəkkəb icazə prosedurları layihənin həyata keçirilməsi üçün lazım olan icazələrin alınb-verilməsində vaxt itkilərinə səbəb olur, əlavə maneələr yaradır və ən əsası, Podratçının əməliyyatlarını uzadaraq maliyyə axınlarını pozur.

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, sadalanan bu dəyişikliklər podratçının hüquqlarına və mənafeələrinə mənfi təsir göstərərək maliyyə çətinliyinə səbəb olmuş, həmçinin iddiaçının öhdəliklərini icra etməsinə maneələr yaratmışdır. Sazişin müvafiq maddəsinə görə, cavabdeh mövcud situasiyada iddiaçını yaranmış itkilər, iqtisadi vəziyyətin pisləşməsi, zərər və ya ziyana görə məsuliyyətdən azad etməli idi, lakin cavabdeh bu maddəyə zidd davranaraq öz davranışları ilə iddiaçını daha da çətin vəziyyətə salmışdır.

Cavabdehin “Argus” sistemi üçün çəkilən 20 milyon dollarlıq xərclərin HPBS-yə uyğun olmadığını iddia edərək bu ödənişdən imtina etməsi Sazişin 11-ci maddəsinə ziddir, çünki bu məsrəflər Sazişə uyğun olaraq Podratçının faktiki olaraq çəkdiyi bütün məsrəfləri əhatə edir. “Argus” sistemi üçün çəkilən 20 milyon dollarlıq xərc Sazişin 11.2-ci maddəsində məsrəflərə verilən anlayışa uyğun olaraq neft əməliyyatları ilə əlaqəli, bu əməliyyatların həyata keçirilməsində istifadə olunan bir sistem olduğuna görə cavabdeh tərəfindən bu məsrəflərin qarşılığı iddiaçıya ödənilməli idi, lakin cavabdeh ödənişdən imtina edərək bu maddəyə də zidd davranmışdır.

³⁴ Müsəbiqə işi, sazişin 22-ci maddəsi

İddiaçı yaranmış problemlər və mübahisələrlə bağlı bir neçə dəfə cavabdehlə xoşniyyətli danışıqlara başlamağa və yaranmış problemləri həll etməyə cəhd etsə də, cavabdeh onunla razılaşmamış və öz etirazını bildirmişdir. Sazişin 35-ci maddəsinin B bəndinə əsasən, əgər pozuntu aradan qaldırılması mümkün olan bir haldırsa, lakin 90 gün müddəti kifayət etmirsə və pozuntunu törədən tərəf pozuntunun aradan qaldırılması üçün tədbirlər görməyə başlayıb və bu tədbirləri davam etdirsə, müqavilənin ləğvi mümkün deyil. Bu halda tərəflər problemi qarşılıqlı razılıq əsasında həll etməyə çalışmalıdırlar.

İddiaçı üzləşdiyi çətinlikləri və fors-major hadisə olan pandemiyanın yaratdığı problemləri aradan qaldırmaq üçün səy göstərsə də, cəhdləri nəticəsiz qalmış, cavabdehin danışıqlara getməməsi, mübahisəni qarşılıqlı razılıq əsasında həll etməyə çalışmamasına görə mübahisə həll olunmamış və cavabdeh tərəfindən hüquqi əsas olmadan müqavilənin birtərəfli xitamı ilə nəticələnmişdir.

IV. Sazişin birtərəfli ləğvi və Cavabdehin İddiaçıya qarşı vicdansız davranışları İddiaçının sərmayəsinin dolaylı müsadirəsinə səbəb olmuşdur.

Cavabdeh hüquqazidd formada sazişin şərtlərini pozaraq HPBS-ni birtərəfli ləğv etmiş və iddiaçıya qarşı digər vicdansız davranışlar nümayiş etdirmişdir, bütün bunlar isə iddiaçının sərmayəsinin dolaylı müsadirəsinə səbəb olmuşdur. HPBS uzunmüddətli və strateji xarakter daşıyan müqavilə olduğu üçün onun toxunulmazlığı, müdafiəsi və hüquqi tənzimlənməsi beynəlxalq müqavilə hüququnun əsas prinsipləri çərçivəsində təmin edilməlidir. “Pacta sunt servanda” prinsipi müqavilə bağlayan tərəflərin razılaşdıqları öhdəlikləri vicdanla yerinə yetirməli olduğunu təsbit edir və müqavilənin birtərəfli qaydada pozulmasını qadağan edir.³⁵ “ADC v. Hungary” (2006) Beynəlxalq Mərkəzi Arbitraj Məhkəməsi işində Macarıstan hökuməti investorlarla bağlanmış müqaviləni birtərəfli qaydada pozduğu üçün beynəlxalq hüququn pozulması tanınmış və Macarıstanın investorun zərərini kompensasiya etməsi tələb olunmuşdur. Bu presedent göstərir ki, müqavilənin birtərəfli ləğvi və ya onun şərtlərinin birtərəfli dəyişdirilməsi beynəlxalq hüquq normalarına zidd hesab edilir və investorun kompensasiya hüququnu yaradır.

Müqavilənin dəyişdirilməsi və ləğv edilməsi, əgər bu Məcəllədə və ya müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, tərəflərin razılaşması ilə mümkündür.³⁶ Bu o deməkdir ki, tərəflərdən biri birtərəfli qaydada müqaviləni dəyişdirir və ya ləğv edə bilməz, əgər bunun üçün xüsusi qanuni əsas və ya müqavilədə əvvəlcədən razılaşdırılmış şərt yoxdursa. Cavabdeh sazişdə xitam edilmə üçün göstərilən hüquqi əsaslar olmadan müqaviləni birtərəfli formada ləğv etmişdir. Bununla da, cavabdeh sazişə və mülki qanunvericiliyin normalarına zidd davranaraq iddiaçının hüquqlarının pozulmasına səbəb olmuşdur.

Cavabdeh yalnız müqaviləni ləğv etməklə deyil, həm də uzun müddət ərzində vicdansız davranışlar nümayiş etdirərək iddiaçının fəaliyyətinə mane olmaqla onun hüquqlarını pozmuş və vicdanlılıq prinsipinə zidd davranmışdır. Öz hüquqlarını həyata keçirərkən və vəzifələrini icra edərkən

³⁵ “Müqavilələr hüququ haqqında” 1969-cu il tarixli Vyana Konvensiyasında təsbit olunan “pacta sunt servanda” prinsipi

³⁶ Yuxarıda istinad 33

tərəflərdən hər biri vicdanlılığın tələb etdiyi tərzdə, yəni şərtləşdirilmiş vaxtda və yerdə lazımi şəkildə, öhdəliyin şərtlərinə və bu Məcəllənin tələblərinə müvafiq surətdə, belə şərtlər və tələblər olmadıqda isə işgüzar adətlərə və ya adətən irəli sürülən digər tələblərə müvafiq surətdə hərəkət etməlidir. Öhdəlikləri icra edərkən tərəflər müqavilənin yerinə yetirilməsinə zəmin yaratmaq üçün birgə hərəkət etməli və müqavilənin məqsədinə çatmağa maneçilik törədə biləcək və ya öhdəliklərin icrasını təhlükəyə məruz qoya biləcək hər cür hərəkətlərdən çəkinməlidirlər.³⁷

Cavabdeh iddiaçının fəaliyyətinə mane olmaqla, şərtləri pozmuş, eləcə də müqavilənin məqsədinə çatmağa mane olmuşdur. Belə ki, o, iddiaçının təklif etdiyi xoşniyyətli danışıqlara və müzakirələrə müsbət yanaşmayaraq həll yolları tapmaq üçün danışıqlara başlamamış və birtərəfli şəkildə müqaviləni ləğv etmişdir. İddiaçı, hər zaman öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün səy göstərsə də, cavabdehin öz vicdanlılıq yükünü yerinə yetirməməsi müqavilənin məqsədinə çatmağa mane olmuş və iddiaçının hüquqlarının pozulmasına yol açmışdır. Bütün bunlar iddiaçının sərmayəsinin dolayı müsadirəsinə səbəb olmuşdur.

Beynəlxalq investisiya hüququnda dolayı müsadirə, bir dövlətin və ya dövlətə bağlı qurumun sərmayədarın mülkiyyət hüquqlarına bilavasitə əl qoymadan, onun sərmayəsindən tam və ya əhəmiyyətli dərəcədə istifadəsini mümkünsüz edən tədbirlər görməsidir. Heç bir Tərəf digər bir Tərəfin investisiyasını birbaşa və ya dolayı yolla milliləşdirə və ya müsadirə edə bilməz, yaxud belə bir investisiyanın milliləşdirilməsinə və ya müsadirə edilməsinə bərabər tutulan bir tədbir həyata keçirə bilməz.³⁸ Mülkiyyət hüquqları, xüsusilə müsadirə məsələləri ilə bağlı araşdırmaları ilə tanınan hüquq nəzəriyyəçisi Epsteinə görə, dolayı müsadirə halları, mülkiyyətin hər hansı bir hissəsinin, məsələn, sahiblik, istifadə və ya sərəncam hüququnun məhdudlaşdırılması ilə baş verir. Epstein deyir: “Əgər hökumət mülkiyyətin hər hansı bir elementini götürürsə, sahibin hüquqlarını hansısa şəkildə azaldırsa, bu, başlıca olaraq, əmlakın müsadirəsi kimi qiymətləndirilməlidir.”

Dolayı müsadirə ilə bağlı mübahisələrə baxan zaman hakimlər və arbitrlar Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Sporrong & Lönnroth v. İsveç* işində izah etdiyi kimi, “təsirin məzmununa və formasına” baxmalı olurlar. *Metalclad v. Meksika* işində arbitraj tribunalı qeyd etmişdir ki, NAFTA altında müsadirə yalnızca əmlakın açıq, bilərəkdən və qəbul edilmiş şəkildə alınmasını, məsələn, dövlət tərəfindən əmlakın birbaşa alınması və ya formal və ya məcburi mülkiyyətin dövlətə keçirilməsini deyil, həm də əmlakın istifadəsinə gizli və ya təsadüfi müdaxiləni əhatə edir ki, bu da sahibləri əmlakdan istifadədən və ya onun gözlənilən iqtisadi faydasından tamamilə və ya əhəmiyyətli dərəcədə məhrum edir. Tribunal Meksika tərəfindən *Metalclad*-ın sərmayəsinin dolayı müsadirəsini tanımış və 16.7 milyon ABŞ dollarının Meksika tərəfindən kompensasiya kimi ödənilməsinə qərar vermişdir.

Tecmed Meksikaya qarşı işində Tribunal qeyd etmişdir ki, bir tərəfin qərarlarının və ya hərəkətlərinin dolayı müsadirəyə bərabər olub-olmadığını müəyyən etmək üçün əvvəlcə araşdırılmalıdır ki, bu qərar və ya hərəkət səbəbindən digər tərəf iqtisadi istifadədən və sərmayələrinin faydasından tamamilə məhrum olub, ona bağlı hüquqlar, məsələn gəlirləri və ya faydaları mövcudluğunu itirmişdir. Başqa sözlə, əgər cavabdeh tərəfin hərəkətləri səbəbindən, digər tərəf əmlaklarının dəyərini və ya iqtisadi istifadəsini itirmişsə, bu itki nə qədərdir.

³⁷ Yuxarıda istinad 26

³⁸ Şimali Amerika Azad Ticarət Razılaşmasının (NAFTA) 1110-cu maddəsi

Göstərilən presedentlərə istinadən deyə bilərik ki, heç bir hüquqi əsas olmadan cavabdeh tərəfindən sazişin birtərəfli ləğv edilməsi, baş vermiş mübahisələrin həlli üçün iddiaçının xoşniyyətli danışıqlara başlamaq və yaranmış problemləri danışıqlar vasitəsilə həll etmək təklifini qəbul etməməsi iddiaçının sərmayələrinin gəlir gətirmə potensialını ciddi şəkildə zədələmiş və ondan istifadə edilməsini qeyri-mümkün etmişdir. İddiaçı bu dəyişikliklər nəticəsində gəlir əldə etmək imkanını itirmiş və sərmayələrinin faydalarından məhrum olmuşdur, bu da dolaylı müsadirə anlayışına tam uyğun gələrək cavabdehin məsuliyyətini yaradır.

A. Savalan yatağına qoyulmuş investisiyaya görə İddiaçıya kompensasiya ödənilməlidir.

AR ərazisində xarici investisiya hüquqi cəhətdən tam və qeyd-şərtsiz müdafiə olunur. Belə müdafiə AR-nın bu Qanunu, başqa qanunvericilik aktları və beynəlxalq müqavilələri ilə təmin olunur. İnvestisiya fəaliyyətinə xitam verildikdə xarici investorun hüququ var ki, ona çatması investisiyanı və investisiya ilə əlaqədar gəlirləri investisiya fəaliyyətinə xitam verildiyi zaman real dəyər üzrə pul və əmtəə formasında alsın. Müvafiq vergi və rüsumları ödədikdən sonra xarici investorların investisiya ilə əlaqədar qanuni əsaslarla xarici valyuta şəklində əldə etdikləri gəlirləri və başqa məbləğləri, o cümlədən kompensasiyaları və zərərin ödənilməsi məbləğlərini xaricə köçürməsinə təminat verilir.³⁹

“İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” qanunun 18.1-ci maddəsinə əsasən, “Xarici investisiyaların qorunması haqqında” qanun qüvvədən düşmüş hesab edilsə də, həmin qanunun 18.2-ci maddəsində müəyyən olunmuşdur ki, “Xarici investisiyaların qorunması haqqında” və “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” AR qanunlarının qüvvədə olduğu zaman investorlara münasibətdə həmin qanunlar əsasında təmin edilən daha əlverişli şərtlər 10 il müddətinə qüvvəsini saxlayır. Sözügedən qanun 2022-ci ildən etibarən ləğv olunsada, 18.2-ci maddənin qeydinə əsasən, qanunun yuxarıda qeyd olunmuş müddəalarına İddiaçının xeyrinə istinad oluna bilər. Belə ki, tərəflər arasında investisiya münasibətlərinin başlama tarixində qanun qüvvədə idi və qanunun qeyd olunmuş maddələrində investorun birbaşa hüquqları tənzimlənir.

Podratçının neft əməliyyatlarına çəkilən məsrəflərin əvəzini almaq hüququ var.⁴⁰ Neft əməliyyatlarına çəkilən məsrəflər dedikdə, neft əməliyyatlarının məqsədləri üçün Podratçının faktiki çəkdiyi bütün məsrəflər nəzərdə tutulur. Sazişin icrasına başladıqdan sonra İddiaçı tərəfindən hasilatın artırılması istiqamətində işlər görülmüş “Argus” sisteminin köhnə neft yataq infrastrukturuna integrasiyası zamanı qarşılaşan gözlənilməz texniki çətinlər nəticəsində, əlavə 2 milyon dollar da xərc yaranmış və ümumi xərcin miqdarı 20 milyon dollara çatmışdır. Bundan əlavə, işin miqyası, inflyasiya, Arkadiyada ixtisaslı işçi qüvvəsinə artan tələbat səbəbindən çoxalan əməliyyat xərcləri layihənin gəlirliliyinə kəskin təsirini göstərmiş, Arkadiya qanunvericiliyində ekoloji qaydaların sərtləşdirilməsi, ixtisaslı işçi qüvvəsi üçün minimal kvotanın artırılması və hasilat üsulları üçün mürəkkəb icazə prosedurlarının tətbiqi də iddiaçının xərclərini xeyli artırmışdır.

Sazişin 11-ci maddəsində konkret tənzimlənməyə baxmayaraq Cavabdeh sonradan “Argus” sistemi ilə bağlı xərclərin gözləniləndən artıq olduğunu və İddiaçının istehsal hədəflərinə tam çatma

³⁹ “Xarici investisiyaların qorunması” haqqında AR Qanununun 9; 13; 14-cü maddələri

⁴⁰ Sazişin 11-ci maddəsi

bilmədiyini iddia edərək 20 milyonluq xərci ödəməkdən imtina etmişdir. İddiaçının hesabatından məlumdur ki, gözlənilən xərclərdən 2 milyon əlavə xərcin sonradan yaranması və xərclərin 20 milyona çatmasının əsas səbəbləri qismində “Argus” sisteminin köhnəlmiş yataq infrastrukturuna inteqrasiyası zamanı gözlənilməz texniki çətinliklər çıxış edir. Bu çətinliklər sistemin mövcud qurğularla uyğunlaşdırılması, lazımi avadanlıqların dəyişdirilməsi və əməliyyat proseslərinin optimallaşdırılması üçün tələb olunan əlavə texniki müdaxilələrdən qaynaqlanmışdır. Cavabdeh tərəfi İddiaçı ilə ilkin vaxtlarda onun təklif etdiyi suvurma və Sİ əsaslı bərpa strategiyasını qəbul etmiş və hətta İddiaçının innovativ yanaşmasını tərifləyən ictimai bəyanatlar səsləndirmişdir. Mülki hüquq münasibətlərinin subyektləri öz hüquq və vəzifələrini vicdanla həyata keçirməyə borcludurlar. Mülki hüquq münasibətlərinin subyektləri öz hüquq və vəzifələrini vicdanla həyata keçirməyə borcludurlar.⁴¹ Buna baxmayaraq Cavabdeh, iddiaçının faktiki çəkdiyi xərcləri ödəməkdən imtina edərək vicdansız davranış sərgiləmişdir.

Sazişin imzalanmasından əvvəl keçirilən press-relizdə İddiaçı tərəfindən qəbul edilmiş öhdəliklərin sadəcə indiki qiymətləndirmə və mövcud bazar şərtlərinə əsaslandığını reallıqda isə bir sıra iqtisadi geosiyasi və texniki risklərin eləcə də, gözlənilməz hadisələrin bu planları və nəticələri dəyişə biləcəyini bildirmişdir. HPBS-nin icrası üzrə qazma işləri zamanı qarşıya çıxan çətinliklər və qlobal təchizat problemləri sazişdə nəzərdə tutulan hədəfə tam nail olunmasının qarşısını almışdır. Yuxarıda göstərilmiş çətinliklərə baxmayaraq ilk 2 ildən sonrakı 4 il ərzində hasilatın 40 faiz artımına nail olunmuşdur.

Bir digər tərəfdən əgər müqavilə ləğv olunursa, iddiaçının çəkdiyi xərclər ödənilməlidir. Şəraitin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi halında yalnız tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə müqavilənin dəyişməsinə və ya ləğvinə icazə verilir. Tərəflərin razılığı olmadıqda isə ləğvin mümkünlüyünün yeganə yolu məhkəmə olaraq tanınır və xərclərin tərəflər arasında ədalətli bölünməsi nəzərdə tutulur. Müqavilə birtərəfli ləğvi iddiaçının ziyan salmış, ona əsassız xərclərə səbəb olmuşdur. 422.3-cü maddədə nəzərdə tutulan xərclərin tərəflər arasında ədalətli bölünməsi prinsipini rəhbər tutaraq müqavilə ləğv olunduğu təqdirdə düşdüyü ziyan ədalətli şəkildə ödənilməli, çəkdiyi zərər ona geri qaytarılmalıdır.

Nəticədə, Cavabdehin ödənişdən imtina üçün iddiaları əsassız hesab olunmalı, sazişin 11-ci maddəsinə, “Xarici investisiyaların qorunması haqqında” qanunun 9 və 13-cü maddələrinə və Mülki Məcəllənin 422-ci maddəsinə əsasən, İddiaçının 20 milyon dollar miqdarında çəkdiyi xərclər Cavabdeh tərəfindən ödənilməlidir.

B. İddiaçıya uğradığı zərər və əldən çıxmış fayda üçün Cavabdeh tərəfindən təminat ödənilməlidir.

Zərər dedikdə, hüququ pozulmuş şəxsin pozulmuş hüququnu bərpa etmək üçün çəkdiyi və ya çəkməli olduğu xərclər, əmlakından məhrum olması və ya əmlakının zədələnməsi (real zərər), habelə hüququ pozulmasaydı, həmin şəxsin adi mülki dövriyyə şəraitində əldə edəcəyi gəlirlər (əldən çıxmış fayda) başa düşülür.⁴² Qanunun mənasına görə real zərərin tərkibinə əmlakdan

⁴¹ Mülki Məcəllənin 5.3-cü maddəsi

⁴² Mülki Məcəllənin 21-ci maddəsi

məhrumetmə və ya əmlakın zədələnməsi nəticəsində yaranan zərər daxildir. Əldən çıxmış fayda dedikdə, şəxsin hüququ pozulmasaydı, adi mülki dövriyyə şəraitində əldə edə biləcəyi gəlirlər başa düşülür.⁴³

Öhdəliyini icra etməyən borclu kreditora dəymiş zərərin əvəzini ödəməyə borcludur. Əldən çıxmış fayda müəyyənləşdirilərkən kreditörün onu əldə etmək üçün gördüyü tədbirlər və bu məqsədlə apardığı hazırlıq işləri nəzərə alınır.⁴⁴

Beynəlxalq Kommersiya Müqavilələrinin UNIDROIT Prinsiplərinin “Negotiation in bad faith” adlanan 2.1.15-ci bəndinə əsasən, müqavilə Tərəfləri azad şəkildə danışıqlar apara bilər, ancaq onlar razılığa gələ bilmədiklərinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Əgər bir tərəf pis niyyətlə danışıqlar aparırsa və ya danışıqları dayandırarsa, o, digər tərəfə vurduğu zərəərə görə məsuliyyət daşıyır. Xüsusilə, bir tərəfin digər tərəflə razılığa gəlmək niyyətində olmadan danışıqlara başlaması və ya davam etdirməsi pis niyyət kimi qiymətləndirilir.

“Ziddiyyətli davranış”-a⁴⁵ əsasən, bir tərəf, digər tərəfdə yaratdığı və onun haqlı olaraq etibar edib buna əsasən hərəkət etdiyi anlayışa zidd davranış göstərə bilməz.

Öhdəliklərin istənilən icra olunmama halında, bu prinsiplərə əsasən üzlü hesab edilən hallar istisna olmaqla, zərərçəkmiş tərəf müdafiə vasitələri ilə birlikdə zərərin ödənilməsinə tələb etmək hüququna malikdir.⁴⁶ Maddənin şərhilə bağlı məlumdur ki⁴⁷, zərərin ödənilməsi hüququ yalnız icra olunmamış faktı əsasında meydana gəlir. Zərərçəkmiş tərəfin müqavilənin icra olunmadığını sübut etməsi kifayətdir, yəni ona vəd edilənin yerinə yetirilmədiyini göstərmək lazımdır.

Zərərçəkmiş tərəf, yerinə yetirilməyən öhdəlikdən dolayı yaşadığı zərərin tam kompensasiyasını tələb etməyə haqlıdır. Bu zərər həm çəkdiyi itkiləri, həm də itirildiyi qazancı əhatə edir, zərər çəkmiş tərəfin xərcləri və ya zərəri qarşısını almaqla qazandığı hər hansı bir fayda da nəzərə alınır.⁴⁸ Bu maddənin izahına görə,⁴⁹ maddənin birinci bəndi, zərərçəkmiş tərəfin yalnız çəkdiyi zərər üçün deyil, həm də müqavilənin icra olunmaması səbəbindən əldə edə bilmədiyi mənfəət üçün təminat almaq hüququnu təsbit edir. “Çəkilən zərər” anlayışı geniş mənada başa düşülməlidir. Bu, zərərçəkmiş tərəfin aktivlərinin azalmasını və ya öhdəliklərinin artmasını ifadə edə bilər. Məsələn borclu tərəfindən ödəniş edilmədikdə, kredit götürmək məcburiyyətində qalan kreditörün üzləşdiyi əlavə faiz xərcləri də təminat kimi nəzərə alınır.

Cavabdeh “Ziddiyyətli davranış” prinsipini pozmuş və nəticədə, İddiaçı onun ilkin hərəkətinə etibar edərək zərəərə uğramışdır. Belə ki, İddiaçı tərəfindən faktiki olaraq layihənin icrasına başlanılan zaman Arkadiyadakı yerli banklar konsorsiumundan 100 milyon ABŞ dollarlıq uzunmüddətli maliyyələşmə əldə edilmişdir. Bu maliyyələşmə bütünlüklə Sazişin 11-ci maddəsinə uyğun olaraq neft əməliyyatlarının məqsədləri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Sazişin birtərəfli qaydada ləğvi iddiaçının bu maliyyələşmədən əldə edə biləcəyi gəlirlərin qarşısını almış və onun

⁴³ Mülki Məcəllənin kommentariyası

⁴⁴ Mülki Məcəllənin 443-cü maddəsi

⁴⁵ Yuxarıda istinad 20; 1.8-ci bənd

⁴⁶ Yuxarıda istinad 20; 7.4.1-ci bənd

⁴⁷ UNIDROIT Prinsiplərinin şərhinə dair kommentariya

⁴⁸ Yuxarıda istinad 20; 7.4.2-ci bənd

⁴⁹ Yuxarıda istinad 46

faktiki zərəri ilə müşahidə olunmuşdur. Mülki Məcəllənin 21-ci , 443.1-ci maddələri, UNİDROİT prinsiplərinin, 7.4.1 və 7.4.2-ci bəndlərinə müvafiq olaraq Cavabdeh İddiaçıya dəymiş zərərin və gələcəkdə bu maliyyələşmədən əldə edə biləcəyi əldən çıxmış faydanın əvəzini ödəməlidir.

Cavabdeh tərəfindən HPBS-nin 14-cü maddəsində müəyyən olunmuş yerli bazar nefti kvotası zaman keçdikcə beynəlxalq bazarda neft qiymətlərinin əhəmiyyətli dərəcədə aşağı düşməsi faktı nəzərə alınmayaraq İddiaçının güzəştə bağlı müraciətləri Cavabdeh tərəfindən nəzərə alınmamış və öhdəliyin tam təmin edilməməsi səbəbindən İddiaçıya bir neçə dəfə cərimələr tətbiq edilmişdir. Halbuki Cavabdeh rəsmi sazişdən öncəki görüşdə neft kvotası HPBS-də 20 faiz olaraq müəyyən olunsada, texniki çətinliklər çatışmazlıqlara səbəb olduğu halda praktikada “çevik və anlayışlı” olacağını açıq şəkildə qeyd etmiş, kvotaya ciddi şəkildə riayət edilməsinin istehsal səviyyəsinə nail olmaqdan üstün tutulmayacağını bildirmişdir.⁵⁰ “Çətinlik” prinsipinin nəzərə alınmaması və bu müddət ərzində cərimələrin tətbiq olunması səbəbindən İddiaçıya dəyən zərərin əvəzi ödənilməlidir.

İddiaçı tərəfindən açıq qalmış məsələlərin həlli üçün xoşniyyətli danışıqlara başlamaq təklifi qəbul edilməmiş və Saziş birtərəfli qaydada ləğv edilmişdir. UNİDROİT prinsiplərinin “Negotiation in bad faith” adlı bəndinə istinadən, Cavabdeh danışıqları əsassız dayandırması səbəbilə digər tərəfə vurduğu zərəre görə məsuliyyət daşıyır. Belə ki, maliyyə vəziyyətinin çətinləşməsi səbəbindən İddiaçı beynəlxalq kreditorlardan əlavə maliyyə mənbələri cəlb etmək üçün bir sıra addımlar atsa da, cavabdeh ilə davam edən bu mübahisələr yeni kapitalın cəlb edilməsini çətinləşdirmiş, iddiaçı borclarını tələb edən bankların təzyiqlərinə məruz qalmışdır. Cavabdehin bu münasibəti neft və qaz yataqlarının reabilitasiyası sahəsində uğurlu tarixçəyə sahib olan İddiaçı şirkət “OMEX”-in beynəlxalq nüfuzunun zədələnməsinə səbəb olmuşdur. Mülki hüquq pozuntusu nəticəsində hüquqi şəxsin əmlakına və işgüzar nüfuzuna vurulmuş zərərin əvəzini zərərvuran tərəfindən tam həcmdə ödənilməlidir.⁵¹ UNİDROİT prinsiplərinin 7.4.2-ci bəndinin 2-ci hissəsinin qeydinə əsasən, kompensasiya sadəcə maddi zərərləri deyil, həm də mənəvi zərərlərə görə ödənilməni nəzərdə tutur. Şirkətin beynəlxalq ticarət mühitində zədələnmiş nüfuzunun Cavabdeh tərəfindən əvəzinin ödənilməsi tələb olunur.

Həmçinin İddiaçı işin arbitraj tribunalında baxılması üçün, habelə hüquqşünas dəstəyi almaq məqsədilə bir sıra xərclər çəkmişdir. Hazırkı situasiyanın yaranması bilavasitə Cavabdeh təqsiri ilə bağlı olduğuna görə xərclər Cavabdeh tərəfindən qarşılanmalıdır.

⁵⁰ Müsəbiqə işi, rəsmi görüş protokolları

⁵¹ Mülki Məcəllənin 1097-ci maddəsi

Arbitraja müraciət

Yuxarıda qeyd olunan faktiki halları nəzərə alaraq və qeyd edilən hüquq normalarına əsaslanaraq Arbitraj tribunalından

Xahiş edirik:

1. İşə Sazişə, habelə qanunvericilik aktlarına müvafiq olaraq Bakı şəhərində yerləşən Arbitrajda baxılsın.
2. Cavabdehin Sazişin tərkib hissəsi olan və HBPS-nin icrasında tətbiq edilməli olan müddəalara zidd davranması HPBS-nin əsassız pozuntusu kimi tanınsın.
3. Cavabdehin fors-major halı nəzərə almayaraq İddiaçının məsuliyyətini istisna etməməsi və əhəmiyyətli pozuntu törədilmədiyi halda Sazişi bir tərəfli ləğv etməsi hüquqazidd hesab edilsin.
4. HPBS-nin birtərəfli ləğvi və İddiaçıya qarşı vicdansız davranışları Cavabdeh tərəfindən İddiaçının sərmayəsinin dolayı müsadirəsinə səbəb olduğu üçün İddiaçıya uğradığı zərər və əldən çıxmış fayda üçün kompensasiya, Savalan yatağına qoyulmuş investisiyaya görə isə təzminat ödənilsin.
5. Arbitraj və hüquqşünas xərcləri Cavabdeh tərəfindən ödənilsin.